

زردشتیان؛ باورها و آداب دینی آنها

مري بوييس ، ترجمه عسکر بهرامی، انتشارات فقنوس، چاپ اول 1381خ.

کیش زردشتی در تاریخ ادیان جایگاه ویژه‌ای دارد و سرچشمه‌های آن را چه بسا تا روزگار هند و اروپاییان بتوان پی گرفت. این ویژگی، کیش زردشتی را با عقاید هند باستان پیوند می‌دهد و آن را یکی از قدیم‌ترین ادیان جهان می‌سازد. وانگهی آموزه‌های زردشت که جنبه‌های روحانی و اخلاقی والایی دارند مطالعه این دین را بسی مسرت‌بخش می‌سازد. کتاب حاضر نیاز دانشجویان رشته ادیان به‌طور اعم و دانشجویان ادیان ایران به‌طور اخص را به‌طور کامل پاسخ می‌گوید، چه اثری قابل فهم، مستدل و خواندن در باره تحول باورهای و آداب زردشتی در طول سده‌های متمادی است... کمتر اتفاق می‌افتد که کتابی این چنین سرشار از اطلاعات، بدیع و در عین حال لذتبخش باشد. / نشریه تاریخ آسیا

برخی پژوهشگران نسبت به وجود شخصیتی تاریخی به نام زردشت تردید دارند، با این همه بیشتر آنان تاریخی بودن این پیامبر را پذیرفته‌اند اما در دو مورد هنوز توافق حاصل نشده است: زمان و زادبوم زردشت. منابع موجود در مورد زمان زندگی زردشت از میان کتاب‌های نویسندگان کلاسیک یونان در روم است که زمانی نزدیک به شش هزار تا ششصد سال پیش از میلاد را در بر می‌گیرد و از جمله بحث‌انگیزترین مباحث ایران‌شناسی در سده‌های گذشته بوده است. در دهه‌های اخیر این گستره زمانی به تدریج کاسته شده و آخرین نظریه‌های تاریخی بین یک هزار تا یک هزار و دویست سال پیش از میلاد را برای دوره حیات زردشت صحیح می‌دانند. اما درباره زادبوم زردشت، نظرها همچنان متفاوت است و مکان‌های مختلفی چون آذربایجان، خوارزم، بلخ و سیستان را به عنوان زادبوم او نام برده‌اند. از منابع کلاسیک یونان و روم به خوبی می‌توان دریافت که شخصیت زردشت - یا دست کم آموزه‌های وی- در جهان متمدن آن روزگار شناخته شده بود. با این همه در دوره‌های بعد که اروپا درگیر مسایل قرون وسطایی شد، زردشت و دین او از یادها رفت و تاثیر اندیشه‌های زردشتی بر دین‌های دیگر، از جمله یهودیت و مسیحیت ناشناخته ماند. اما در دوره رنسانس که اروپاییان در پی شناخت شرق برآمدند، دین باستانی ایران بار دیگر مورد توجه قرار گرفت. ظاهراً نخستین بار در سال 1700 میلادی «توماس هاید» با استفاده از منابع یونانی، لاتین، عربی، پهلوی و نیز توصیف‌های جهانگردانی چون «ژان شارون» در باره زردشتیان ایران، کتابی نوشت و نخستین گام مهم را در راه مطالعه این دین برداشت. در میانه سده هجدهم، «آنکتیل دوپرون» فرانسوی نوشته‌های زردشتیان را از هند به دست آورد و با آموختن در باره دین زردشتی و نوشته‌های مقدس آن، این دین را به اروپاییان معرفی کرد. با توجه روزافزون خاورشناسان به دین و فرهنگ زردشتی، مسایلی مطرح شد که مجادله‌های بسیاری در پی داشت و در مدتی کوتاه دامنه آن بسیار گسترش یافت به طوری که چند هزار کتاب و مقاله تألیف شد. خانم بویس مری انگلیسی بی‌شک یکی از برجسته‌ترین پژوهندگان دین زردشتی در سده گذشته است. این پژوهشگر هشتاد و چند ساله که هم اکنون نیز سرگرم تألیف کتاب و مقاله درباره دین زردشتی و فرهنگ ایران است، پس از به پایان رساندن تحصیلات دانشگاهی در کشور خود، پژوهشی ژرف را درباره این دین آغاز کرد. او با مطالعه متون زردشتی، دریافت که زردشت یک فرد روحانی بود که بر اجرای درست اعمال و آداب دینی تأکید داشت و بر همین اساس اعمال و آداب دینی را هسته اصلی دین و عامل بقا و دوام آن می‌دانست. بدین ترتیب مؤلف در مقابل دانشمندانی قرار گرفت که می‌کوشیدند جنبه‌های اخلاقی و فلسفی تعلیم زردشت را پرننگر سازند و آنها را جوهره اصلی این دین معرفی کنند. از این رو بویس تصمیم گرفت تا از نزدیک بر روی جامعه زردشتی مطالعه کند و از آنجا که شهرها و روستاهای دوردست را کمتر در معرض تغییر و دگرگونی می‌دید، شهرستان‌ها و روستاهای زردشتی‌نشین ایران را برای بررسی خود برگزید و در اواخر دهه 1960 میلادی یک سال را در میان این جوامع گذراند. حاصل پژوهش‌های بویس چندین کتاب و مقاله شد. از جمله کتاب‌های وی «تاریخ کیش زردشت از آغاز تاکنون» در چند جلد است که تاکنون تنها سه جلد آن منتشر شده و این تاریخ هنوز وارد دوره اصلی حیات این دین، یعنی دوره ساسانی، نشده است. بویس طرح کلی و تاریخ مختصر این دین را به دلیل طولانی و دامنه‌دار بودن این کار برای استفاده دانشجویان ادیان، به رشته تحریر درآورد. زردشتیان؛ باورها و آداب دینی آنها، همچنان که خود نویسنده در دیباچه یادآور شده، کوششی است برای ارایه تاریخی پیوسته از دین زردشت در طی حیات سه هزار ساله آن. تقریباً همه کتابهایی که به این مبحث پرداخته‌اند، معرفی جنبه‌های مختلف این دین را از خلال آموزه‌ها یا براساس موضوعات مهم آن انجام داده‌اند، در حالی که کتاب بویس همچنان که این دین را در طول تاریخ همراهی می‌کند، به جنبه‌های مختلف آن نیز می‌پردازد و می‌کوشد تصویری نسبتاً روشن و دقیق از آن به دست دهد. کتاب با مباحثی در زمینه باورهای هند و ایرانیان و دین دیرینه آنان آغاز می‌شود و مهم‌ترین مسایل آنان، رسوم عبادی، ایزدان، مرگ و آخرت را از خلال اطلاعات پراکنده استنباط شده بازسازی می‌کند. سپس نویسنده با ورود شخصیت زردشت به عرصه تاریخ، به معرفی تعلیم اولیه او که از خلال سروده‌هایش، یعنی گاهان به دست می‌آید می‌پردازد و مساله دو مینو (اهوره مزدا وانگره مینو)، هفت امشا سپند، آفرینش و ادوار تاریخ جهان از دیدگاه او و سرانجام یکی از مهم‌ترین مسایل تمام ادیان، یعنی مرگ و آخرت را مطرح می‌سازد. در فصل «استقرار مزدابریستی» دیگر جنبه‌های تشریحی این دین و آیین و عبادات آن معرفی می‌شوند و سپس تاریخ دین در «سده‌های نانوخته» می‌آید که طی آن آموزه‌های زردشت دستخوش تحول شدند و احکام دین پدید آمدند و طبقه روحانیت شکل گرفت. دین هخامنشیان نیز همواره یکی از بحث‌انگیزترین مباحث تاریخ ایران بوده است. با این حال بویس که معتقد است این خاندان کیش زردشتی داشته‌اند، در فصل پنجم کتاب کوشیده است با ارایه مستنداتی عمدتاً باستان‌شناختی-نظر خود را ثابت کند. براساس سنت زردشتی، حمله اسکندر ضربه مهلکی بر این دین وارد ساخت. با این همه دین زردشتی به حیات خود ادامه داد و در دوره اشکانیان بار دیگر نیرو گرفت. هر چند ساسانیان، که بر حکومت پانصد ساله اشکانیان خاتمه دادند، کوشیدند سهم آنان را در حفظ و احیای دین زردشتی از تاریخ محو کنند، آنان را غیرزردشتی معرفی نمایند و بدین سان آیندگان و حتی پژوهشگران عصر حاضر را گمراه سازند. اما همگان و حتی بویس، دین زردشتی را دین رسمی سه حکومت ایران- هخامنشی، اشکانی و ساسانی- دانسته‌اند و اتفاق نظر دارند که از این میان حیات حکومت ساسانی به شدت با این

دین عجیب بوده و قوام و دوام و حتی زوال آن نیز، مرهون دین مزدیسنايي، یا همان زردشتي بوده است. از سوي ديگر اين دين را بايد بسيار وامدار حکومت ساساني دانست، هر چند که در همین دوره است که در کنار تثبیت پایه‌هاي راست‌کيشي، گرايش‌هاي متعددي هم پديد آمد و روحانيت خود را در برابر ادباني چون مانويت، يهوديت، مسيحييت و نیز جنبش مزدکي يافت. اين وضعيت جديد بزرگان دين زردشتي را به بازنگري در پاره‌اي از سنت‌هاي ديرين واداشت که سامان دادن به متون مقدس و تشکيلات روحانيت و آتشکده‌ها از جمله آنها بود. فتح ايران به دست سپاه اسلام نقطه عطفي مهم در تاريخ ايران و کيش زردشتي به شمار مي‌آيد. اسلام به تدريج در ايران پا گرفت و به تدريج اکثریت ایرانیان به دين تازه گرويدند. از اين پس زردشتيان در حکم اقليت ديني بودند که در دوره خلفا در کنار مسلمانان مي‌زيستند ولي پس از اين دوره دچار سختي و تنگناهاي بسيار شدند و با يورش مغولان به ايران شرايط آنان باز هم بدتر شد. با مهاجرت گروهی از زردشتيان به هند، جامعه‌اي موسوم به «پارسي» پديد آمد که نقش عمده‌اي در حفظ و تداوم سنت کهن داشت. نويسنده از اين پس وضعيت دو گروه زردشتيان را در ايران و هند به موازات هم دنبال مي‌کند. طی قرن‌ها پارسيان هند به تدريج جامعه‌اي را پديد آوردند که در عين پاي‌بندي به سنت، پيشرفت‌هاي اقتصادي و اجتماعي چشمگير و روزافزوني به خودديدند. اينان که در آغاز به رهبريت دين زردشتي در ايران وابسته بودند، بعدها حتي موفق شدند اوضاع نابسامان و دهشتناک همکيشان خود را در ايران نیز بهبود بخشند. کتاب، وضعيت اين دو جامعه را تا اواخر دهه 1970 ميلادي، به گونه‌اي گذرا بررسي يا-دست کم-معرفي مي‌کند. کتاب زردشتيان... «نياز پژوهندگان رشته ادباني به طور اعم و علاقه‌مندان ادباني ايران به طور اخص را به طور کامل پاسخ مي‌گويد، چه، اثري قابل فهم، مستدل و خواندني در باره تحول باورها و آداب زردشتي در طول سده‌هاي متمادي است». اين توصيف که بر پشت جلد ترجمه فارسي کتاب آمده، از «احسان يار شاطر» يکي از برجسته‌ترين ايران‌شناسان معاصر است که آن را طی نقدي بر اين کتاب، در نشریه تاريخ آسيا به نگارش آورده است. وي در ادامه مي‌افزايد: «کمتر اتفاق مي‌افتد که کتابي اين چنين سرشار از مطالعات بدیع و در عين حال لذتيخش باشد.» ظاهراً اين ویژگی، در کنار برخي ویژگی‌هاي ديگر از جمله نام نويسنده سرشناس آن در حوزه ايران‌شناسي، سبب استقبال بسيار از کتاب شده است. کتاب که به سال 1979 منتشر شده تاکنون چندین بار تجديد چاپ شده است. نويسنده يك بار در سال 1983 به بازنگري برخي مطالب پرداخته و بر آخرين چاپ آن در سال 2001 نیز ديپاچه‌اي نوشته و به بازنگري برخي دیدگاه‌هايش پرداخته است. ترجمه فارسي نیز براساس چاپ بازنگري شده سال 1983 است که مترجم، ديپاچه جديد مؤلف را هم بدان افزوده و حتي در متن نیز در هر مورد بازنگري شده، خواننده را به ديپاچه جديد ارجاع داده است. ویژگی ديگر ترجمه فارسي تکميل و به روز کردن کتابنامه آن است؛ مؤلف آثار مورد استفاده را به همراه پاره‌اي منابع مهم تا سال تالیف اثر آورده است. مترجم هم با افزودن ترجمه‌هاي فارسي موجود از اين آثار و نیز عمده آثار منتشره دو دهه اخير به کتابنامه، راه را براي پژوهش‌هاي بيشتري و گسترده‌تر در اين زمينه هموار ساخته است. ترجمه فارسي زردشتيان... که بيشتري به روسي هم ترجمه شده است- طی يك سال با اقبال بسيار مواجه بوده و به چاپ سوم رسيده است که اين اقبال را مي‌توان از يك سو مرهون گسترده بودن طيف مخاطبان آن و شهرت نويسنده در ايران، و از سوي ديگر حاصل کيفيت درخور توجه ترجمه، چاپ و عرضه آن دانست.

ايران سال شماره 5 - اسفند 82

منبع :

<http://vahoman.blogfa.com/post-50.aspx>